

Suomen ”syvä kertomus”

■ Mikä on suomalaisten mielestä oman maan historian suurin ylpeydenaihe ja mikä on sen suurin häpeäpilkku? Sain nämä kysymykset ulkomaiselta kollegaltani viime talvena. Hän halusi tietää, mikä on Suomen historian ”syvä kertomus”, se tarina, joka pitää ehdottomasti siirtää seuraaville sukupolville. Kysymykset ovat pyörineet mielesäni, kun olen osallistunut Merkkivuoden 1809 tapahtumiin ja lukenut alan kirjallisuutta. Onko vuosi 1809 osa Suomen historian ”syvää kertomusta” – mitä sillä sitten tarkoitetaan? Kuuluuko vuosi 1809 Suomen historian ylpeydenaiheisiin?

On hyvin kyseenalaista, voiko historiaa järkevällä tavalla tarkastella ylpeydenaiheiden ja häpeäpilkkujen ketjuna. Vähintäänkin asetelma saa nationalismiin vivahtavia sävyjä. Brittikollegani puolustukseksi on sanottava, että hänellä oli toki parempiakin kysymyksiä esitettävänä. Ylpeyden ja häpeän aiheet olivat tietoisesti kärjistettyjä kysymyksiä, joilla hän pakotti minut miettimään menneisyyttä koskevan tiedon merkitystä nykyisyydessä. Tarkoituksena oli pohtia, mikä on suomalaisten suhde Suomen historiaan, mitä kouluissa opetetaan historiasta ja mitä siellä pitäisi opettaa.

Suomen historian kohtalonkysymyksiä ja keskeisiä kansallisen identiteetin rakennuspuita näyttävät ainakin tutkimuksen volyy-

millä ja kirjojen myyntiluvuilla mitattuna olevan sodat. Toisen maailmansodan tiukat taistelut, sisällissodan veriset kentät ja niihin liittyvät poliittiset kiemurat jaksavat vuodesta toiseen kiinnostaa sekä tutkijoita että lukevaa yleisöä. Suomen sota on nyt merkkivuoden ansiosta kokenut renessanssin, ja ainakin julkisuudessa sotaa koskeva kirjallisuus on noteerattu hyvin.

Jos Suomen historian ”syvää kertomusta” etsii verkkokeskusteluista, sotien merkitys korostuu entisestään. Historia-aiheisia keskusteluja käydään monilla foorumeilla; erityisesti sitä varten on perustettu Agricolan uutis- ja keskusteluforumit (<http://agricola.utu.fi/keskustelu/>). Keväällä 2009 käynnistyneistä keskusteluista kesäkuun alkupäiviin mennessä vilkkain koskee Viron raskaita vaiheita toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen. Keskustelun painopiste on Viron miehityksessä, mutta samalla siinä rakennetaan suomalaista historiakuva. Sotilasjohdon rooli Suomen politiikassa jatkosodan aikana ja sotasyllisyysoikeudenkäynti nousevat myös kärkeksi; lopuistakin aiheista enemmistö liittyy sota-historiaan. Henkilönimistä Stalin, Hitler ja Mannerheim taitavat olla useimmin mainitut ja eniten keskustellut, varsinkin kaksi ensimmäistä.

Suomen sota ei nettikirjoittelijoiden into-

himoja sytytä, mutta muutamat keskustelijat ruotivat vuoden 1809 merkitystä suomalaisille ja suomalaiselle yhteiskunnalle. Keskeinen vakava kysymys näyttää olevan Ruotsin ajan merkitys. Keskustelijat väittelevät tavoista, joilla Ruotsi ja Venäjä ovat vaikuttaneet suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen. Koska historiafoorumi ei muuttaman aktiivikeskustelijan lisäksi ole vielä saanut liikkeelle laajoja joukkoja, sen perusteella on uskallettu tehdä johtopäätöksiä historiatietoisuuden painopisteistä. Jotakin se kuitenkin ilmentää, varsinkin yhdistettynä muihin keskusteluihin.

Oravainen, Lapua ja Koljonvirta jäävät paikallisesta kiinnostavuudestaan huolimatta valtiollisten kysymysten varjoon sekä nettikeskusteluissa että virallisissa ohjelmissa. Suomen sotaa kyllä muistetaan Merkkivuoden 1809 yhteydessä, mutta painopiste on – nimen mukaisesti – vuodessa 1809. Pian 200 vuoden ajan on keskusteltu, mitä 1809 tapahtui. Syntyikö Suomi ja miten kauan synnytys kesti?

Suomen synty on monisyinen ja monivaiheinen prosessi. Ihmisen syntymä on siihen sovellettuna ontuva metafora, joka palautuu helposti 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kansallisen historiankirjoituksen ajatustapoihin. Niiden mukaan historialla oli suunta kohti itsenäistä valtiota. Näin ajatellen oli luontevaa etsiä menneisyydestä jälkiä, jotka viittasivat tähän määrätyn suunnan tavoitteluun. Joulukuun kuudennen päivän tirkistysaukoksi nimitetty näkökulma ei ole hedelmällinen eikä perusteltu, jos halutaan ymmärtää, mitä vuonna 1809 tai vuonna 1812 tapahtui. Vuoden 1809 ja 1812 tapahtumilla on toki merkitystä myöhem-

mille tapahtumille, mutta niihin ei voi haakea selitystä vuodesta 1917.

Ainakin yhdellä tavalla vuosi 1809 korostuu Suomessa täysin väärin. Koska lukioissa ei historian pakollisten kurssien joukossa ole Ruotsin ajan kurssia, vuosi 1809 nousee esiin ajanlaskun alkuna, Suomen historian nollapisteenä. Tuskin sitä sellaiseksi on tarkoitettu, mutta tietämättömyys vuotta 1809 edeltävästä ajasta vinouttaa historiakäsitystä ja sitä kautta kuvaa suomalaisen yhteiskunnan perusteista. Tämä näkyy myös historiafoorumin keskusteluissa, joissa muutama väittelijä vierastaa ajatusta Ruotsin ajan perustavaa laatua olevasta merkityksestä.

Kun keisari lupasi vuonna 1809 säilyttää voimassa suomalaisten uskonnon ja lait, hän vahvisti ruotsalaisen yhteiskuntajärjestyksen perusteet Suomen suuriruhtinaskunnalle. Kristillinen kirkko, valtiopäivät ja lainsäädäntö, oikeuslaitos hovioikeuksineen, yliopisto ja kansanopetus, paikallis- ja hallinto, kansan ja esivallan suhteet – kaikki nämä perustuvat Ruotsin ajan perinnölle. Max Engman kuvaa mainiosti kirjassaan *Pitkät jäähyväiset* (2009) suomalaisten talonpoikien esiintymistä Pietarissa 1808. Suomen valtuuskunta ei nähnyt mitään syytä jättää talonpoikaissäädyn edustajia leskikesarinnan tanssiaisten ulkopuolelle. Pietarin herrasväki haukkoi henkeään, kun kaikki säädyt ruokailivat samassa pöydässä. Ute-liaimmat esittivät kysymyksiä talonpojille ja hämmästelivät saamiaan järkeviä vastauksia.

Myyttistä kuvaa vapaasta pohjoismaisesta talonpojasta ei tietenkään pidä liioitella, mutta Engmanin huomio kulttuurien törmämisestä havainnollistaa sitä hallinnollis-

ta ja sosiaalista perustaa, jolle suomalaista yhteiskuntaa Venäjän keisarikunnan alaisuudessa rakennettiin. Kun pakolliset koulukurssit aloittavat Suomen historian vuodesta 1809, tuotetaan historiattomuutta, joka vinouttaa kuvaa nykyisestäkin yhteiskunnasta. Ymmärrys Suomen historiasta Ruotsin ja Venäjän monikulttuurisessa leikkauspisteessä antaa suhteellisuudentajua, jota ei koskaan tunnu olevan liikaa. Ehkä siitä niitä ylpeydenaiheitakin löytyy, jos niitä välttämättä pitää etsiä.

*

Historiallisen Aikakauskirjan tämänkertainen numero on sisällöltään monipuolinen. Ajallisesti liikutaan mongolien maailmanvaltaukselta Tšekkoslovakian kriisiin, temaattisesti kaunokirjallisuudesta maatalouteen ja kolmikymmenvuotiseen sotaan. Thomas Fischer käsittelee Tšekkoslovakian kriisin seurauksia Suomelle ja Itävallalle, jotka pyrkivät vaalimaan puolueettomuuttaan hankalassa tilanteessa. Hänen vertaileva näkökulmansa asettaa lukijoille ehkä entuudestaan tutumman Suomen tilanteen kansainväliseen valoon ja taustoittaa 1970-luvun linjauksia. Mika Mickelsson puolestaan tutkii yli kolmesataa vuotta varhaisempaa kansainvälistä konfliktia. Hän erittelee vuosina 1643–45 käydyn Ruotsin ja Tanskan sodan taustatekijöitä ja sotaa edeltäneitä poliittisia päätöksiä Ruotsissa.

Työ ja talous muodostavat toisen väljän teemakokonaisuuden. Kukku Melkas pohtii palvelijatarkeyttä 1900-luvun alun Suomessa. Hän liittää kaunokirjallisuuden palvelustyttökuvaukset osaksi aikakauden keskusteluja kotitaloudesta, sukupuolimoraalista, yhteiskuntamoraalista, kansalaisuudesta ja yhteiskuntaluokkien välisistä suhteista. Antti Malisen näkökulma työhön ja talouteen koskee kiistaa vuokrasäännöstelystä 1910- ja 1920-lukujen vaihteessa. Virkamiespuheenvuorojen lisäksi hän analysoi tutkimuksessa harvemmin oman äänen saaneiden talonmistajien näkemyksiä. Talouspolitiikkaan liittyy myös Jaana Laineen artikkeli metsä- ja uittotöiden palkkatarkkailusta 1930-luvulla. Pellolle ja navettaan – tai oikeammin 1800-luvun lopun maatalouspoliittiseen keskusteluun – lukijat johdattaa Jari Niemelä, joka tarkastelee kysymystä maatalouden tuotantopolitiikan suunnasta. Tutkimuksen ja tieteenteon yhteiskunnallisia ulottuvuuksia käsitellään kolmessa kirjoituksessa. Ville Kivimäki kirjoittaa kolumnissaan yliopistojen resursseista, Kimmo Katajala jatkaa keskustelua historiantutkimuksen poliittisuudesta ja Ulla Aatsinki kysyy, onko tutkija tämän päivän tukkityöläinen.

Hyvää kesää!

Pirjo Markkola
pirjo.markkola@uta.fi